

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 821.111-31.09

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2026.39.2>

Ольга БОЙНИЦЬКА, д-р філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-1506-1557

e-mail: o.boynitska@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІНШИЙ У ВЛАСНОМУ СВІТІ: ПРОСТІР, ТІЛО ТА ПАМ'ЯТЬ У РОМАНІ МІКА ДЖЕКСОНА "THE UNDERGROUND MAN"

Вступ. Актуальність дослідження роману М. Джексона "The Underground Man" зумовлена потребою глибшого вивчення в сучасному літературознавчому дискурсі способів художньої репрезентації історії, проблем індивідуальної пам'яті, місця й значення історії окремої особистості та категорії Іншого. Мета цієї розвідки – осмислити на матеріалі роману категорію Іншого крізь призму трьох взаємопов'язаних вимірів – простору, тіла та пам'яті, які визначають специфіку самосприйняття протагоніста та його взаємодію зі світом.

Методи. Дослідження здійснене з використанням комбінованого підходу, який поєднує елементи історико-культурного методу, жарової та постмодерністської критики. Дослідницька стратегія також ґрунтується на методах семантичного, стилістичного та наратологічного аналізу.

Результати. Центральний персонаж роману – реальна історична постать, п'ятий герцог Портлендський, дивак-відлюдник, який улавиє спорудження мережі тунелів навколо свого маєтку. Відповідно до фукіанського поняття гетеротопії, створений герцогом підземний світ є мікрокосмом Іншості, простором, де зібране все витіснене – хвороба, старіння, страх, самотність, соціальна маргінальність. Ізоляція протагоніста не лише соціальна, а й онтологічна: роздвоєність, втрата цілісності, спроби її відновити. Утрачену частину ідентичності герой шукає у заплутаних часових тунелях своєї пам'яті. Замкненість зовнішнього простору загострює відчуття замкненості всередині свого хворого тіла.

Висновки. Протагоніст постає Іншим як у суспільстві, де його інакшість маргіналізується, так і у власному ізолюваному світі. Категорія Іншого у творі оприявнюється як складна екзистенційна структура, що формується на перетині простору, тіла й пам'яті. Простір функціонує як гетеротопія й одночасно виконує захисну функцію та стає формою втечі від соціуму. Тіло репрезентує ту саму логіку замкненості, що й простір: воно сприймається як пастка та межа, що відокремлює персонажа від світу. Водночас саме через тілесний досвід герой усвідомлює власну інакшість і формує потребу в звільненні. Пам'ять вибудовується за принципом темного лабіринту, подібного до підземних ходів. Саме в пам'яті зберігаються відповіді на питання, пов'язані з пошуком ідентичності, витоків внутрішньої роздвоєності та причин відчуження.

Ключові слова: категорія Іншого, Мік Джексон, простір, тіло, пам'ять, гетеротопія.

Вступ

Актуальність дослідження роману М. Джексона "The Underground Man" (1997) зумовлена потребою глибшого вивчення в сучасному літературознавчому дискурсі способів художньої репрезентації історії, проблем індивідуальної пам'яті, місця й значення історії окремої особистості, а також категорії Іншого.

Роман М. Джексона був номінований на Букерівську премію, відтак викликав інтерес критиків і дослідників літератури. Серед досліджень варто виокремити ґрунтовні розвідки Кейт Бріндл, яка вивчає роман у контексті неовікторіанської прози та її експериментів із формами письма, зокрема щоденникового наративу.

У роботі "Epistolary Encounters in Neo-Victorian Fiction: Diaries and Letters" К. Бріндл аналізує роман М. Джексона, зосереджуючись на щоденнику як формі "дисидентського" письма в неовікторіанській прозі. Дослідниця показує, що щоденник у творі набуває особливого значення як форма, у межах якої вибудовується критичне ставлення до домінуючих соціальних і культурних норм. Через приватне письмо протагоніст формує альтернативний спосіб самовираження, який підважує вікторіанські уявлення про нормальність, тілесність і соціальну інтегрованість. Таким чином, щоденниковий наратив у романі "The Underground Man" стає засобом артикуляції інакшості та внутрішньої автономії (Brindle, 2013).

У пізнішій монографічній розвідці К. Бріндл інтерпретує роман М. Джексона як наратив про "зайву" людину, чия присутність у соціальному просторі виявляється проблемною або небажаною. Дослідниця поглиблює аналіз щоденникового письма як форми самоінсценування Іншого, а також як механізму фіксації відчуження,

ізоляції та внутрішнього роздвоєння. Особливу увагу в розвідці приділено тому, як пастиш епістолярних форм у неовікторіанському контексті дозволяє М. Джексонові переосмислити домінуючі уявлення вікторіанської епохи про особистість і соціальну норму (Brindle, 2018).

Загалом К. Бріндл вивчає "The Underground Man" як неовікторіанський роман, який фокусується на проблемах маргінальності та альтернативних формах саморепрезентації. Праці дослідниці створюють теоретичне підґрунтя для подальших інтерпретацій роману, зокрема у площині простору, тіла й пам'яті.

Огляд дослідницького поля варто також продовжити зверненням до дисертаційного дослідження Керолайн Вінтерсгілл "Narrative Invention and Literary Production". У розділі, присвяченому аналізу роману "The Underground Man" (Wintersgill, 2020, pp. 79–105), дослідниця зосереджується на специфіці наративної організації тексту та на тому, як процес письма інтегрується у художній світ роману. Дослідниця розглядає роман М. Джексона як приклад тексту, в якому щоденник виступає засобом формування ідентичності персонажа через артикуляцію досвіду. Щоденникова форма інтерпретується як механізм "винайдення" себе – простір упорядкування пам'яті та реконструкції власної історії. К. Вінтерсгілл наголошує на саморефлексивному характері тексту, аналізуючи ведення щоденника як одну з ключових засад композиційної організації роману.

Жанрову природу роману в історико-літературному контексті кінця ХХ – початку ХХІ ст. досліджено у нашій дисертаційній роботі "Англійський історіографічний роман помежів'я ХХ–ХХІ століття: генеза та жанрові модифікації" (Бойницька, 2017). Проблеми поетики роману

Міка Джексона розглядалися також у нашій статті, присвяченій постмодерністській концептуалізації історії. У розвідці проаналізовано особливості репрезентації історії в романі, зокрема співвідношення фактуального та фікціонального, способи вибудовування цілісної історії з розрізнених наративів, а також метафорична семантика окремих образів (Бойніцька, 2018).

Мета цієї розвідки – осмислити на матеріалі роману "The Underground Man" категорію Іншого крізь призму трьох взаємопов'язаних вимірів – простору, тіла та пам'яті, які визначають специфіку самосприйняття протагоніста та його взаємодію зі світом.

Методи

Дослідження здійснене з використанням комбінованого підходу, який поєднує елементи історико-культурного методу, жанрової та постмодерністської критики. Дослідницька стратегія також ґрунтується на методах семантичного, стилістичного та наратологічного аналізу.

Результати

Центральний персонаж роману М. Джексона "The Underground Man" – реальна історична особистість, п'ятий герцог Портлендський Вільям Джон Кевендіш-Бентінк-Скотт, – постає як Інший у межах свого класу та епохи: вікторіанський аристократ, який не вкладається в парадигму вікторіанського прогресу, науки й суспільного успіху. Дивак-відлюдник, він уславився тим, що за власним проектом збудував мережу тунелів навколо свого маєтку Вельбек-Еббі в графстві Ноттінгемшир.

Образ протагоніста окреслюється передусім через його щоденникові записи. Приміром, це розповіді про віслюків та парасолі, що ними його світлість наказав спорядити всіх робітників; про собаку, якому герцог запропонував прилаштувати на спину сідло, аби возити верхи онуку егера; про ритуал привітання "пані Сороки" ("Двічі сплунув, підняв капелюха й сказав: "Доброго ранку, пані Сороко" (Jackson, 1997, р. 3)) та заснування спеціального цвинтаря для коней; про простирадла, які потрібно випрати від поганих сновидінь й меланхолії; про те, як герцог заблуквав у лісі й біг наввипередки з місяцем, про його задум прикрасити ворітницю біля в'їзду до тунелів не традиційними грецькою вазою або ж обеліском, а кам'яними цибулиною та цвітною капустою; про те, як, прогулюючись тунелями, він співав дуетом зі своєю луною, наповнюючи підземелля хором голосів – "провідна партія та партія альт, дискант та глибокий із придином бас" (Jackson, 1997, р. 90).

Це також розмисли персонажа про природу речей:

Не уявляю, як працює яблуна. Мені ніколи не збагнути механізму, що схований під її корою. [...] Як об'єднуються сонце, Дощ та родючість землі, аби виробити а) досконалу квітку, а потім б) маленький зародок яблука – ось це залишається для мене загадкою. [...] У цьому процесі зрозумілим є початок, середина та кінець, однак, чимало питань лишаються без відповіді. Приміром, хто навчив дерево трюку з яблуками? Та... звідки береться фруктовий запах? (Jackson, 1997, pp. 1-2).

Загалом із нотаток самого протагоніста постає допитлива, наївна, доброзичлива людина, яка страждає ментально й фізично та намагається знайти відповіді на екзистенційні питання. Однак його ексцентричність, несхожість, нетиповість для свого класу формують у соціальному оточенні образ герцога як Іншого, незрозумілого, а відтак небезпечного. Щоденникові записи герцога чергуються з розповідями слуг, найманих працівників, місцевих мешканців та інших другорядних персонажів, які, вочевидь, виступають зі свідченнями про нього на судовому процесі.

Його бачать як одіозного дивака або ж навіть як монстра. У главі "Свідчення місцевої мешканки" герцог вимальовується як потворне чудовисько, котре ховається

під землею (Jackson, 1997, р. 113). А містер Берд, головний проєктувальник тунелів, висновує:

Як вам відомо, є чимало різноманітних історій про зовнішність Герцога – що він жохливий каліка й на нього лячно дивитись. [...] Боюся, що будівництво тунелів лише підтвердило всі ці божевільні історії. Коли людина поводить себе екстравагантно, ховається від людей, вони, як правило, дають волю уяві. Скінчилось тим, що з нього зробили справжнє чудовисько, але це всього лише їхні фантазії (Jackson, 1997, pp. 17-18).

Ізоляція протагоніста не лише соціальна, а й онтологічна: роздвоєність, втрата цілісності, спроби її відновити. Утрачену частину ідентичності персонаж шукає у заплутаних часових тунелях своєї пам'яті: "Я помітив, що, коли непокоюся, то схильний відправлятися на пошуки минулого. Гадаю, ця територія – більш надійна та безпечна – знайома мені набагато краще" (Jackson, 1997, р. 117).

Болісно вражений зустріччю з колишнім садівником містером Сноу, котрий після інсульту втратив пам'ять, його світлість доходить висновку, що саме в пам'яті й у минулому криється сутність та сенс життя:

Досвід нашого життя надійно схований у сейфі нашої пам'яті. Саме тут ми тримаємо наше минуле. І не враховуючи поодиноких сувенірів, в нас немає нічого, окрім цих архівних записів про скромні успіхи та болісні поразки нашого життя, про тих, кого ми любили, і (якщо нам пощастило) про тих, хто любив нас у відповідь. Єдине, що надає нам впевненості в добре проведеному житті – чи взагалі проведеному хоч якось, якщо вже на те пішло, – це свідчення, яке ми дбайливо зберігаємо в Пам'яті на великих скрижальях нашої свідомості. [...] Позбувшись пам'яті, ми позбуваємось самих себе. Без нашої історії нас знищено. Ми в змозі ходити, говорити, їсти, спати, але насправді ми ніхто (Jackson, 1997, pp. 31-32).

Герцога нав'язливо переслідує фантомний образ хлопчика та неясні спогади з дитинства. Намагаючись розкрити загадку, що її ставить власна пам'ять, зрозуміти значення повторюваних образів минулого, його світлість нарешті реконструює чітку картину давньої трагедії – хлопчик-фантом, чия присутність герцог повсякчас відчуває, виявляється його братом-близнюком, що потонув під час припливу багато років тому. Втім знайдена відповідь не приносить полегшення персонажеві та не відновлює цілісності його Я, а лише підтверджує її втрату, посилює відчуття дезінтегрованості. Розглядаючи "спеціальну колекцію" людських органів у склянках на факультеті анатомії в Единбурзькому університеті, герцог задається питанням:

А чи не можна взяти всі ці мариновані шматочки та відновити їхній союз? Відтворити з цих бідолашних, незіставних частин єдиний тендітний, але діючий людський організм? Та відповідь була надто очевидною. Ні, певна річ, це неможливо. Надто довго він був розібраним на частини. Якщо знов його скласти до купи, він просто позбудеться смислу. В решті-решт, у ньому буде забагато оцту (Jackson, 1997, pp. 213-214).

Створений герцогом підземний світ є мікрокосмом Іншої. Відповідно до фукаєнського поняття гетеротопії, це простір, де зібране все витіснене – хвороба, старіння, страх, самотність, соціальна маргінальність.

У програмному есе "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias" М. Фуко визначає гетеротопії як "реальні місця", що існують у межах культури, але функціонують за іншою логікою, ніж повсякденний соціальний простір. Це простори інакшості, які одночасно віддзеркалюють, підважують і перевертають порядок "нормального" світу. На відміну від утопій, гетеротопії матеріально існують, проте акумулюють у собі те, що культура прагне приховати, ізолювати або витіснити (Foucault, 1984).

Підземелля герцога функціонує саме як такий "інший простір". За М. Фуко, гетеротопії часто пов'язані з кризою

або девіацією – вони стають місцями ізоляції тих, хто не відповідає домінантним нормам. У цьому сенсі підземний світ у романі постає не як випадкова ексцентрична примха персонажа, а як просторове втілення його статусу Іншого, винесеного за межі соціально прийнятного.

Водночас, за М. Фуко, гетеротопії мають властивість накладати кілька просторів і смислів в одному місці, створюючи складну, багатшарову структуру. Підземні тунелі у романі М. Джексона поєднують у собі функції притулку, лабораторії самоспостереження й символічного архіву досвіду. Це простір, де герой може існувати поза поглядом суспільства, але саме ця ізоляція загострює його усвідомлення власної тілесності й вразливості. Таким чином, гетеротопія не лише захищає від зовнішнього світу, а й примушує до болісного самопізнання.

Ідея просторової маргіналізації Іншого перегукується і з міркуваннями М. Фуко в праці "The Order of Things: an Archaeology of the Human Sciences", де вчений показує, що будь-яка культура конструє системи класифікації, визначаючи, що є нормальним, а що – аномальним (Foucault, 2018). Підземний світ герцога можна розглядати як альтернативний порядок речей, у якому перевернуто ієрархії поверхневого світу: тут маргінальне стає центральним, приховане – видимим, а витіснене – організованим у власну систему. У цьому сенсі підземелля є не лише простором течії, а й формою мовчазного опору домінантному епістемологічному порядку.

У романі темний, заплутаний, підсвідомий простір Іншого контрастує із соціальним простором, де панують видимість, раціональність і порядок. Схема тунелів – лінії, що тягнуться від маєтку й нагадують колесо без обідка або коріння дерева, – метафоричні лінії зв'язків персонажа зі світом, зовнішнім і внутрішнім. Однак підземні тунелі герцога ведуть в нікуди, а сам проєкт не має жодного практичного сенсу. Марними виявляються й намагання персонажа налагодити ці зв'язки.

Випробовуючи тунельні шляхи, герцог безцільно гасає підземними колами у своєму екіпажі. На великій швидкості він нічого не чує через стукіт копит, який заповнює простір оглушливим відлунням, нічого не бачить у темряві, окрім спалахів світла з наземних люків, що дратівливо мерехтять, і навіть світло в кінці тунелю лякає та засліплює коней. Образ темного підземелля з різкими хаотичними спалахами, що не відкривають шляху назовні, а лише підсилюють відчуття страху й дезорієнтації, символізує недосяжне прагнення персонажа до пізнання й звільнення.

Подібним же чином і простір власного маєтку виявляється для герцога незвіданим, темним, чужим. Він вирушає в міні-мандрівки будинком з метою його обстежити, навчитися орієнтуватись, однак лише губиться, блукаючи лабіринтом темних коридорів та кімнат, марно шукаючи вихід назовні.

Відчуття задушливого замкненого простору навколо протагоніста підсилює епізод смерті його улюбленого собаки – своєрідної копії самого герцога, – який гине від задухи у кролячій норі.

Замкненість зовнішнього простору загострює відчуття замкненості всередині свого хворого тіла. Герцог і тут прагне вийти до світла, хоча б "на мить позбутися обтяжливої необхідності населяти самого себе" (Jackson, 1997, p. 143). Намагання протагоніста пояснити природу речей раціонально виявляють межі розуму. Його хвороба та старіння, розлад між тілом і свідомістю підкреслюють неможливість досягнути й власну природу:

Я наважуся заявити, що насправді більшість із нас майже нічого не знає про власні тіла й про те, як вони функціонують. А втім, ці найважливіші відомості мали б бути доступні нам без потреби вичитувати їх у книжках. Найменше на що ми могли б розраховувати, з'являючись у цьому світі, – це

народитися разом із повним посібником із самих себе. Де ж це керівництво? У цьому й полягає суть мого позову. Де інструкції? (Jackson, 1997, p. 40).

Під час своїх екскурсій маєтком герцог знаходить книжки з медицини та порцелянову голову містера Фаулера, на якій прокреслена френологічна схема. Цей предмет надихає персонажа шукати детальнішу інформацію щодо френології. А згодом захоплення цим вченням приводить його світлість до Единбурзького університету, де від експерта в галузі френології, професора Банністера, він дізнається про трепанацію – хірургічну процедуру, що її, за словами Банністера, проводили у Бразилії первісні племена з метою звільнити людину від злих духів. Дорогою з Единбургу герцог прихоплює з собою набір для трепанації, що належав професорові.

По поверненні додому він власноруч просвердлює дірку у своєму черепі.

Жахлива роздвоєність життя, нав'язана мені плоттю, – ось що сталося з часом – обтяжує мене. Все, чого я хочу, – це випустити трохи світла. Випустити хоча б частину себе назовні. [...] Я пройшов! Я відкоркував себе! Нарешті зміг зламати цю стіну, що відмежовувала мене від зовнішнього світу (Jackson, pp. 239, 243).

Іронічно, що Вільяма Джона Кевендіш-Бентінк-Скотта історія запам'ятає саме завдяки створенню неповторних підземних тунелів, а не завдяки збудованим ним лікарню та будинкам для літніх людей.

Я не створив жодного витвору мистецтва. Я нічого не винайшов, нічого не відкрив. Не можна сказати, що я згайнував землю та статок, які отримав у спадок, та все ж таки вони не були використані так плідно, як могли б. І хоча я й збудував кілька будинків для старих та сільську лікарню неподалік Белфа, по моїй смерті не буде ані пам'ятника на мою честь, ані повсюдного голосіння. Я навіть не зміг одружитися з жінкою, яку кохав – трюк, що вдається більшості чоловіків. [...] За такого стану справ мене запам'ятають, як Герцога, котрий побудував тунелі й належав сам собі. В інших відношеннях забути мене вкрай просто – я лише половина людини (Jackson, 1997, p. 116).

П'ятого герцога Портлендського в романі Міка Джексона з рушниць вбиває єгер, помилково прийнявши за якогось монстра. Остання фраза твору: "Лежить серед листя звичайна людина, тільки-но лиса та гола та з величезною діркою у грудях, там, куди я вистрілював" (Jackson, 1997, p. 260).

Дискусія і висновки

У підсумку можна стверджувати, що в романі М. Джексона "The Underground Man" категорія Іншого оприявнюється як зовнішнє соціальне означення, а також як складна екзистенційна структура, що формується на перетині простору, тіла й пам'яті. Ці виміри не існують ізольовано: вони постійно віддзеркалюють один одного, визначаючи внутрішній світ протагоніста та своєрідність його взаємодії із соціумом.

Зіставлення я-нарративу з голосами інших нараторів у романі дозволяє виявити глибоку розбіжність між самосприйняттям головного персонажа та образом, який формується у сприйнятті його оточення. Те, як герцог осмислює світ, інших людей і свої стосунки з ними, помітно відрізняється від загальноприйнятих уявлень про нього. Ця невідповідність демонструє механізм соціального неприйняття: усе, що опиняється поза усталеними уявленнями про норму, сприймається як загрозове й потенційно небезпечне. Саме страх перед незрозумілим і неконтрольованим є ключовою причиною відчуження та виключення Інакшого.

Простір у романі функціонує як гетеротопія – альтернативна реальність, відокремлена від "нормативного" соціального світу. Це простір добровільної ізоляції, який одночасно виконує захисну функцію та стає формою втечі від ворожого або байдужого соціуму. Поза тим,

підземні тунелі, коридори, замкнені переходи метафорично відбивають внутрішній стан протагоніста. Тут слід зауважити, що вони позначають не тільки замкненість, але й пошук виходу, керований світлом рух, можливість прориву за межі темряви. Таким чином, простір у романі амбівалентний: він утримує Іншого в межах ізоляції, але водночас відкриває перспективу для змін.

Тіло в романі М. Джексона репрезентує ту саму логіку замкненості, що й простір. Воно сприймається як оболонка, пастка, межа, яка відокремлює протагоніста від світу. Бажання "відкоркувати" себе, впустити світло, позбутися тілесних обмежень суголосить прагненню вийти з підземелля. Тіло стає ще одним виміром Іншості – таким, що не дозволяє повноцінної присутності в соціальному світі та посилює відчуття відчуження. Водночас саме через тілесний досвід герой усвідомлює власну інакшість і формує потребу в звільненні, що надає його внутрішньому конфлікту екзистенційної глибини.

Пам'ять у романі вибудовується за принципом темного лабіринту, подібного до підземних ходів: вона фрагментарна, сповнена небезпечних лагун і раптових спалахів світла. Ці спалахи – миті прозріння, коли розрізнені елементи минулого тимчасово складаються в цілісну картину. Саме в пам'яті зберігаються відповіді на питання, пов'язані з пошуком ідентичності, витоків внутрішньої роздвоєності та причин відчуження. Повернення до минулого стає актом самопізнання, який дозволяє героєві наблизитися до втрачених або витиснених частин самого себе.

Отже, протагоніст роману М. Джексона "The Underground Man" постає Іншим не лише в межах суспільства, де його інакшість маргіналізується й не приймається, а й у власному ізолюваному світі. Його роздвоєність, відчуття відчуження та болісний пошук цілісності формують складний образ особистості, яка водночас дистанціюється від оточення й прагне бути почутою. Простір, тіло й пам'ять у цій перспективі виявляються ключовими структурами, через які роман осмислює інакшість як стан постійного руху між наземним та підземним світами, між глухими кутами та новими напрямками, між зануренням у темряву та виходом до світла.

Olgа BOINITSKA, DSc (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-1506-1557
e-mail: o.boinitzka@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE OTHER IN HIS OWN WORLD: SPACE, BODY, AND MEMORY IN MICK JACKSON'S NOVEL "THE UNDERGROUND MAN"

Background. *The relevance of studying Mick Jackson's novel "The Underground Man" stems from the need for a deeper exploration within contemporary literary scholarship of modes of historical representation, issues of individual memory, the role and significance of a single person's history and the category of the Other. The aim of this paper is a case study of the novel focused on the category of the Other from the perspective of three interconnected dimensions – space, the body, and memory – which shape the protagonist's self-perception and his interaction with the world.*

Methods. *The study was carried out using a combined approach that integrates elements of historical-cultural method, genre and postmodernist criticism. The research strategy also draws on methods of semantic, stylistic, and narratological analysis.*

Results. *The central character of the novel is a real historical figure, the fifth Duke of Portland, an eccentric recluse who became famous for constructing a network of tunnels around his estate. According to Foucault's concept of heterotopia, the underground world created by the Duke functions as a microcosm of Otherness – a space where everything repressed is gathered: illness, aging, fear, loneliness, and social marginality. The protagonist's isolation is not only social but also ontological, marked by a split self, a loss of wholeness, and attempts to restore it. The lost part of his identity is sought through the intricate temporal tunnels of his memory. The confinement of the external space intensifies the sense of entrapment within his ailing body.*

Conclusions. *The protagonist appears as the Other both in society, where his otherness is marginalized, and within his own isolated world. The category of the Other in the novel manifests as a complex existential structure shaped at the intersection of space, the body, and memory. Space functions as a heterotopia while simultaneously serving a protective role and acting as a form of escape from society. The body reflects the same logic of confinement as space: it is perceived as a trap and a boundary separating the character from the world. At the same time, it is through bodily experience that the protagonist becomes aware of his difference and develops the need for liberation. Memory is organized according to the principle of a dark labyrinth, akin to the underground tunnels. It is within memory that the answers to questions concerning the search for identity, the origins of inner disjunction, and the causes of alienation reside.*

Keywords: *category of the Other, Mick Jackson, space, body, memory, heterotopia.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечено Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

Бойницька, О.С. (2017). *Англійський історіографічний роман поміж XX–XXI століття: генеза та жанрові модифікації* [Неопубл. дис. д-ра філол. наук]. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Бойницька, О. (2018). "Андеграундна" історія в романі Міка Джексона "Підземна людина". *Літературознавчі студії*, 1(52), 17–23. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Brindle, K. (2013). Dissident Diarists: Mick Jackson's 'The Underground Man' and Michel Faber's 'The Crimson Petal and the White'. In *Epistolary Encounters in Neo-Victorian Fiction: Diaries and Letters* (pp. 147–170). Palgrave Macmillan.

Brindle, K. (2018). The Superfluous Other in Mick Jackson's 'The Underground Man'. In *Epistolary Encounters: Diary and Letter Pastiche in Neo-Victorian Fiction* (pp. 216–258). ProQuest LLC.

Foucault, M. (1984). *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*. <https://foucault.info/documents/heterotopia/foucault.heteroTopia.en/>

Foucault, M. (2018). *The Order of Things: an Archaeology of the Human Sciences*. Routledge.

Jackson, M. (1997). *The Underground Man*. William Morrow and Company Inc. Wintersgill, C. (2020). *Narrative Invention and Literary Production*. [PhD thesis]. University of Winchester repository.

References

Boinitzka, O.S. (2017). *The English Historiographic Novel of the Turn of the 20th–21st centuries: Genesis and Modifications of the Genre* [Unpublished doctoral dissertation (philol.)]. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

Boinitzka, O. (2018). An 'Underground' History in Mick Jackson's 'The Underground Man'. *Literary Studies*, 1(52), 17–23. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

Brindle, K. (2013). Dissident Diarists: Mick Jackson's 'The Underground Man' and Michel Faber's 'The Crimson Petal and the White'. In *Epistolary Encounters in Neo-Victorian Fiction: Diaries and Letters* (pp. 147–170). Palgrave Macmillan.

Brindle, K. (2018). The Superfluous Other in Mick Jackson's 'The Underground Man'. In *Epistolary Encounters: Diary and Letter Pastiche in Neo-Victorian Fiction* (pp. 216–258). ProQuest LLC.

Foucault, M. (1984). *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*. <https://foucault.info/documents/heterotopia/foucault.heteroTopia.en/>

Foucault, M. (2018). *The Order of Things: an Archaeology of the Human Sciences*. Routledge.

Jackson, M. (1997). *The Underground Man*. William Morrow and Company Inc. Wintersgill, C. (2020). *Narrative Invention and Literary Production*. [PhD thesis]. University of Winchester repository.

Отримано редакцією журналу / Received: 30.12.25

Прорецензовано / Revised: 21.01.26

Схвалено до друку / Accepted: 27.02.26

Опубліковано / Published: 21.04.26